

בראשית פרק לב: לקראת פגישת יעקב ועשו

מבוא

יעקב חוזר מחרן לכנען. בטרם עובר יעקב את עבר הירדן המזרחי ונכנס לארץ הוא שולח שליחים כדי להיפגש עם עשו אחיו. פרקים לב-לג עוסקים במפגש זה. פרק לב עוסק בהכנות למפגש ופרק לג עוסק במפגש עצמו.

שאלות מכוונות למידה

- מדוע יעקב יוזם מפגש עם עשו אחיו?
- מה היו כוונותיו של עשו לקראת המפגש עם יעקב אחיו?
- כיצד התכוונן יעקב למפגש עם עשו אחיו?
- דמי היא הדמות שנאבקה עם יעקב, מדוע היא נאבקה עמו וכיצד הוכרע המאבק?
- מה פשר המאבק זה?

יעקב מכין את עצמו למפגש עם עשו

יעקב פוגש מלאכי אלוקים בצאתו ובחזרתו

פרק לב פותח בפרידה של יעקב מלבן. לבן חוזר לחרן, ואילו יעקב מתחיל את מסעו חזרה לארץ כנען:

בראשית לב, א-ב

וַיֵּשְׁבֶם לָבֵן בְּבִקְרַת וַיִּנְשָׁק לְבָנָיו וְלִבְנוֹתָיו וַיְבָרֶךְ אֶתְהֶם וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב לָבֵן לְמִקְמוֹ. וַיַּעֲקֹב הֵלֶךְ לְדֶרֶכּוֹ ...

חזרתו של יעקב לארץ מזכירה את יציאתו ממנה ומהווה סגירת מעגל, נענין בפסוקי היציאה והחזרה:

שיבת יעקב מחרן לארץ כנען (פרק לב)	יציאת יעקב מארץ כנען לחרן (פרק כח)
(ב) וַיַּעֲקֹב הֵלֶךְ לְדֶרֶכּוֹ וַיִּפְגְּעוּ בוֹ מִלְאָכֵי אֱלֹהִים. (ג) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב פֶּאֶשֶׁר רָאִם מִחַנְהָ אֱלֹהִים זֶה וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא מַחְנֵיִם.	(יא) וַיִּפְגַּע בְּמָקוֹם וַיֵּלֶן שָׁם כִּי הִשְׁמַשׁ... (יב) וַיַּחְלֶם וְהִנֵּה סֹלֶם מְצַב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מְגִיעַ הַשָּׁמַיְמָה וְהִנֵּה מִלְאָכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בָּא בוֹ. (טז) וַיִּיקַח יַעֲקֹב מִשְׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אֲכֹן יֵשׁ ה' בְּמָקוֹם הַזֶּה וְאֲנֹכִי לֹא יָדַעְתִּי... (יט) וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם הַהוּא בֵּית אֵל

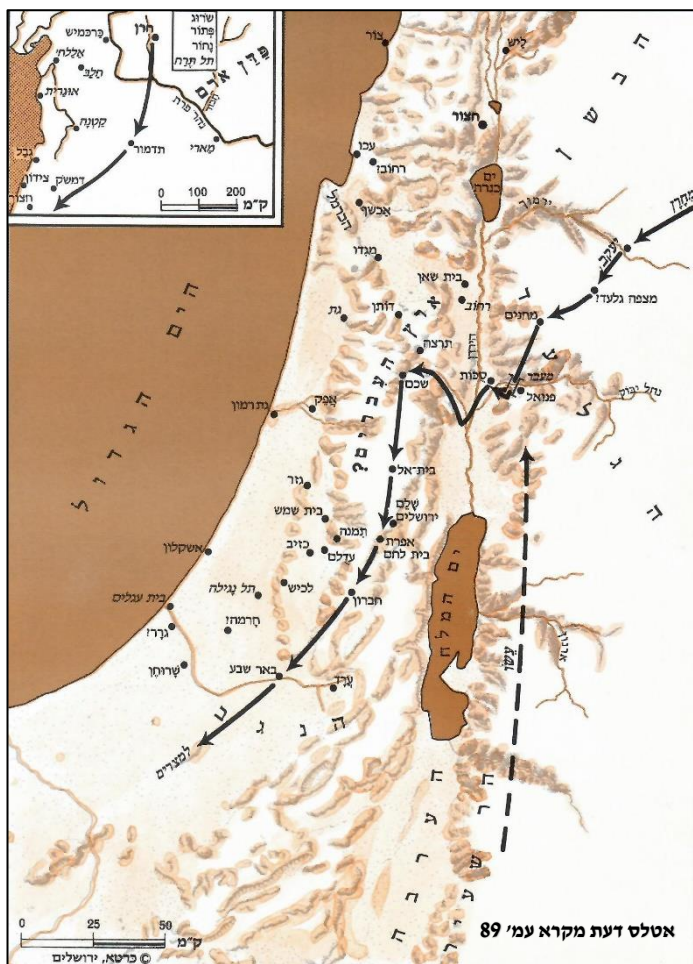
- עיין בטבלה והשווה בין פסוקי היציאה לפסוקי החזרה של יעקב, וענה:
 - סמן במרקר בצבעים שונים את הביטויים הדומים.
 - כתוב בלשונך את נקודות הדמיון בתוכן?
 - מה המשמעות של הביטויים הדומים ונקודות התוכן הדומות?

יעקב יוזם מפגש עם עשו

בראשית לב

(ד) וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו
ארצה שעיר שדה אדום: (ה) ויצו אתם לאמר כה
 תאמרון לאדני לעשו כה אמר עבדך יעקב עם לכן
 גרתי ואחר עד עתה: (ו) ויהי לי שור וחמור צאן
 ועבד ושפחה ואשלחה להגיד לאדני למצא חן
 בעיניך: (ז) וישבו המלאכים אל יעקב לאמר באנו
 אל אחיך אל עשו וגם הלך לקראתך וארבע מאות
 איש עמו: ... (יג) וישק מן הבא בידו מנחה לעשו
 אחיו: ... (יז) ויתן ביד עבדיו... (כא) ואמרתם גם
 הנה עבדך יעקב אחרינו כי אמר אכפרה פניו
 במנחה ההלכת לפני ואחרי כן ארצה פניו אולי
 ישא פני:

יעקב מגיע מצפון לדרום. כפי שניכר מן המפה, יעקב אינו חייב להיפגש עם עשו ויכול לחצות את הירדן ולשוב ישירות לבית אל או לבית אביו היושב בנגב. כפי שנראה מהפסוקים ומהמפה **יעקב הוא זה שיוזם את המפגש עם עשו אחיו.**

2. מדוע יעקב יוזם מפגש עם עשו אחיו? בסס את תשובתך על הכתוב. (שתי אפשרויות)

נבחן כיצד הרמב"ן ענה על שאלה זו:

רמב"ן בראשית לב

(ד) אל עשו אחיו ארצה שעיר - בעבור היות נגב ארץ ישראל על ידי אדום ואביו יושב בארץ הנגב (בראשית כד, סב), יש לו לעבור דרך אדום או קרוב משם, **על כן פחד** אולי ישמע עשו והקדים לשלוח לו מלאכים לארצו.
 (ה) כה תאמרון לאדני לעשו כה אמר עבדך יעקב - דע כי כל הכבוד הזה שהיה יעקב עושה לאחיו בפחדתו לאמר: **"אדני" ו"עבדך"**, בעבור כי המנהג בצעיר לתת מעלה וכבוד אל הבכור כאלו הוא אביו, כאשר רמזה לנו גם התורה ("כבוד את אביך ואת אימך") לרבות אחיך הגדול. והנה יעקב לקח בכורתו וברכתו, ועשו שוטם (שוטא) אותו עליהם, ועתה היה מראה לו כאלו אין המכירה היא (נחשבת) אצלו כלום, וכי הוא נוהג בו כבכור ואב להוציא המשטמה מלבו.

3. לפי הרמב"ן מדוע יעקב יזם מפגש עם אחיו עשו?

○ הביקורת על התנהגותו של יעקב

○ רמב"ן בראשית לב, ד

נכתבה הפרשה הזאת... רמז לדורות כי כל אשר אירע לאבינו עם עשו אחיו יארע לנו תמיד עם בני עשו... אל עשו אחיו ארצה שעיר - בעבור היות נגב ארץ ישראל על ידי אדום ואביו יושב בארץ הנגב, יש לו לעבור דרך אדום או קרוב משם, על כן פחד אולי ישמע עשו והקדים לשלוח אליו מלאכים לארצו. וכבר תפשוהו החכמים על זה. אמרו בבראשית רבה (פרשה עה): "מחזיק בְּאֶזְנֵי קֶלֶב עֵבֶר מִתְעַבֵּר עַל רֵיב לֹא לוֹ" (משלי כו, יז) - אמר לו הקב"ה: לדרכו היה (עשו) מהלך, והיית משלח אצלו ואומר לו: "כֹּה אָמַר עֲבָדְךָ יַעֲקֹב!!" (פס"ה) ועל דעתי: גם זה ירמוז כי אנחנו התחלנו נפילתנו ביד אדום, כי מלכי בית שני באו בברית עם הרומיים. ומהם שבאו ברומא, והיא הייתה סבת נפילתם בידם. וזה מוזכר בדברי רבותינו ומפורסם בספרים.

4. עיין בפסוקים א-ה, ובדברי הרמב"ן וענה:

א. מהי ביקורתו של הרמב"ן (בעקבות חז"ל) להתנהגות יעקב בפרקנו?

ב. הרמב"ן פותח את פירושו במשפט "כל אשר אירע לאבינו ... יארע לנו תמיד". בפרק יב ראינו שהרמב"ן כותב משפט דומה, מה המשפט? ומה משמעותו?

ג. לאיזה אירועים היסטוריים מכוון הרמב"ן בדבריו: "אנחנו התחלנו נפילתנו ביד אדום, כי מלכי בית שני (החשמונאים) באו בברית עם הרומיים. ומהם שבאו ברומא, והיא הייתה סבת נפילתם בידם"?

מה היו כוונותיו של עשו לקראת המפגש עם אחיו?

כוונותיו של עשו לקראת המפגש עם אחיו לא כתובות במפורש בפרק לב. עמדתו של עשו כלפי המפגש תתברר באופן שלם יותר בתיאור המפגש עצמו בפרק לג. נבחן כיצד המפרשים פירושו את כוונותיו של עשו בפרק לב:

בראשית לב	
(ז) וַיֵּשְׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל אַחִיךָ אֶל עֵשָׂו וְגַם הִלֵּךְ לַקְרָאתְךָ וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ:	
(ח) וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֵר לוֹ וַיַּחֲזֵק אֶת הָעַם אֲשֶׁר אִתּוֹ וְאֶת הַצֹּאן וְאֶת הַבָּקָר וְהַגְּמָלִים לְשֵׁנֵי מַחֲנוֹת:	
(ט) וַיֹּאמֶר אִם יָבוֹא עֵשָׂו אֶל הַמַּחֲנֶה הָאֵחָת וְהִכְהוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לְפִלִיטָה...:	
רשב"ם	רד"ק
באנו אל אחיך אל עשו - ומצאת חן בעיניו כאשר אמרת, וגם הנה הוא מתוך ששמח בביאתך ובאהבתו אותך, הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו - לכבודך, זהו עיקר פשוטו. וכן: "וְגַם הִנֵּה הוּא (אהרון) יֵצֵא לַקְרָאתְךָ וְיִרְאֶךָ (את משה) וְשָׂמַח בְּלִבּוֹ" (שמות ד, יד).	וגם הולך לקראתך - ששמע שאתה בא, ואינו הולך לקראתך לשלום אלא למלחמה, כי הוא בא בארבע מאות איש, נראה כי להלחם עמך בא:

5. עיין בפסוק ז, ובדברי הרשב"ם והרד"ק, וענה:

- א. לפי כל פרשן מה היו כוונותיו של עשו לקראת המפגש עם אחיו? ומה תפקידם של 400 האיש שמלווים את עשו?
- ב. מה הביסוס בכתוב לשיטה של כל פרשן?
- ג. מה הסיק יעקב מהתשובה של המלאכים? בסס את תשובתך.

ההכנות של יעקב למפגש

בראשית לב

- (א) וישבו המלאכים אל יעקב לאמר באנו אל אחיך אל עשו וגם הלך לקראתך וארבע מאות איש עמו:
- (ח) ויירא יעקב מאד ויצר לו ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות:
- (ט) ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה:
- (י) ויאמר יעקב אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק ה' האמר אלי שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה עמך:
- (יא) קטנתי מפל החסדים ומפל האמת אשר עשית את עבדך
 כי במקלי עברתי את הירדן והנה יעתה הייתי לשני מחנות:
- (יב) הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי גרא אנכי אתו פן יבוא והפני אם על בני:
- (יג) ואתה אמרת היטב איטיב עמך ושמתני את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרב:
- (יד) וילן שם בלילה ההוא ויקח מן הבא בדו מנחה לעשו אחיו:
- (טו) עזים מאתים ותששים עשרים רחלים מאתים ואילים עשרים:
- (טז) גמלים מיניקות ובגיהם שלשים פרות ארבעים ופרים עשרה אטלנת עשרים ועגרים עשרה:
- (יז) ויתן ביד עבדיו עדר עדר לבדו ויאמר אל עבדיו עברו לפני ורנח תשימו בין עדר ובין עדר:
- (יח) ויצו את הראשון לאמר כי יפגשך עשו אחי ושאאלך לאמר למי אתה ואנה תלך ולמי אלה לפגשך:
- (יט) ואמרת לעבדך לעקב מנחה הוא שלוחה לאדני לעשו והנה גם הוא אחרינו:
- (כ) ויצו גם את השני גם את השלישי גם את כל ההלכים אחרי העדרים לאמר
 פדבר הנה תדברון אל עשו במצאכם אתו:
- (כא) ואמרתם גם הנה עבדך יעקב אחרינו
 כי אמר אכפרה פניו במנחה ההלכת לפני ואחרי כן אראה פניו אולי ישא פני:
- (כב) ותעבר המנחה על פניו והוא לן בלילה ההוא במחנה:

רש"י בראשית לב, ט

התקין עצמו לשלשה דברים: לדורון, לתפלה ולמלחמה.

לדורון - להלן "...ותעבור המנחה על פניו" (כב)

לתפלה - "אלהי אבי אברהם..." (י)

למלחמה - "...והיה המחנה הנשאר לפליטה" (ט)

6. עיין בפסוקים ז-כד, ובדברי רש"י וענה:

א. צבע במרקר כחול את כל הפסוקים המתארים את ההכנה של יעקב ל"דורון".

ב. צבע במרקר ירוק את כל הפסוקים המתארים את ההכנה של יעקב ב"תפילה".

ג. צבע במרקר צהוב את כל הפסוקים המתארים את ההכנה של יעקב ל"מלחמה".

ד. מה ניתן ללמוד מיעקב אבינו על הדרך בה הוא נערך למפגש עם אחיו?

○ רמב"ן בראשית לב, ד

נכתבה הפרשה הזו להודיע כי הציל הקב"ה את עבדו "וגאלו מיד חזק ממנו" (ירמיהו לא ו), "וישלח מלאך ויצילהו (ויציאנו ממצרים" - ע"פ במדבר כ, ט); וללמדנו עוד שהוא לא בטח בצדקתו והשתדל בהצלה בכל יכולתו; ויש בה עוד רמז לדורות כי כל אשר אירע לאבינו עם עשו אחיו יארע לנו תמיד עם בני עשו, וראוי לנו לאחוז דרכו של צדיק שנזמין עצמינו לשלשת הדברים שהזמין הוא את עצמו: לתפלה לדורון ולהצלה בדרך מלחמה לברוח ולהנצל, וכבר ראו רבותינו הרמז הזה מן הפרשה הזאת כאשר אזכיר (רמב"ן בראשית ל"ב ט', ל"ג ט"ו).

7. עיין בדברי הרמב"ן, וענה:

א. לפי הרמב"ן הפרשה הזו נכתבה בתורה ללמדנו **שלושה** דברים. מה הם?

ב. בשאלה 4 למדנו קטע פרשני ברמב"ן שבו הוא **מבקר** את יעקב, ואילו כאן הרמב"ן **משבח** את יעקב.

סכם, על מה משבח הרמב"ן את יעקב ועל מה הוא מבקר אותו?

מאבק יעקב והמלאך

בראשית פרק לב

(כג) וַיִּקָּם בְּלֵילָהּ הוּא וַיִּקַּח אֶת שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת שְׁתֵּי שְׁפָחָתָיו וְאֶת אֶחָד עֶשֶׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֵר אֶת מַעְבְּרַיִם בֵּין:

(כד) וַיִּקְחֶם וַיַּעֲבֵרֶם אֶת הַנָּחַל וַיַּעֲבֵר אֶת אֲשֶׁר לוֹ:

(כה) וַיִּזְתֶּר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֹּאבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר:

(כו) וַיִּרְא כִּי לֹא יָכַל לוֹ וַיִּגַע בְּכַף יָרְכּוֹ וַתִּקַּע כַּף יָרְךְ יַעֲקֹב בְּהֶאֱבָקוֹ עִמּוֹ:

(כז) וַיֹּאמֶר שְׁלַחֲנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלְּחֶךָ כִּי אִם בְּרַכְתָּנִי:

(כח) וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה שְּׂמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב:

(כט) וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר עוֹד שְׂמֶךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְעַם אֲנָשִׁים וַתּוֹכַל:

(ל) וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הֲגִידָה נָא שְׂמֶךָ וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה תִּשְׁאַל לְשָׁמִי וַיִּבְרָךְ אֹתוֹ שָׁם:

(לא) וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי רָאִיתִי אֱלֹהִים פְּנִים אֶל פְּנִים וַתִּנְצַל נַפְשִׁי:

(לב) וַיִּזְרַח לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כְּאֲשֶׁר עָבַר אֶת פְּנוּאֵל וְהוּא צָלַע עַל יָרְכּוֹ:

(לג) עַל כֵּן לֹא יֵאָכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׂה אֲשֶׁר עַל כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נִגַע בְּכַף יָרְךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנֶּשֶׂה:

המאבק של יעקב עם המלאך זו אחת הפרשיות המסתוריות ביותר בתורה. חז"ל והפרשנים נחלקו כיצד יש לפרש את הפרטים השונים בסיפור. אנו נסתפק בהצעה הפרשנית הבאה:

יעקב נאבק עם איש, במהלך המאבק יעקב נפגע ונפצע ברגלו, אבל בסופו של דבר הוא מתגבר ומנצח. בתחילה קוראת התורה לנאבק עם יעקב 'איש'. נראה שגם יעקב סבור בתחילה כי הוא נאבק עם איש, אך בסיום המאבק מעניק האיש ברכה ליעקב ומן הברכה משתמע שהאיש הוא שליח אלוקים. אותו האיש מברך את יעקב ואומר לו שבמאבק הזה התברר שאתה יעקב "שָׂרִיתָ (נאבקת) עִם אֱלֹהִים וְעִם אֲנָשִׁים - וַתּוֹכַל", כלומר נאבקת עם מלאך אלוקים והתגברת עליו ואף נאבקת עם אנשים - עם לבן והתגברת עליו, ומכאן הברכה - שכשם שהתגברת עליהם כך תתגבר גם על עשו (ע"פ הרד"ק). אותו האיש מנציח את הרעיון הזה בשמו החדש של יעקב "יִשְׂרָאֵל" כלומר מי ששרה עם האל. גם יעקב מצהיר כי ראה במקום הזה "אֱלֹקִים פְּנִים אֶל פְּנִים" הווה אומר אף יעקב הבין בסוף שאותו האיש הוא מלאך אלוקי. הפרשייה מסתיימת בכך שעם ישראל זוכר את המאבק זה לדורות וזה בא לידי ביטוי באיסור אכילת גיד הנשה - הגיד בו נפגע יעקב ובשל פגיעה זו צלע.

שינוי שמו של יעקב בפרק לב על ידי האיש שנאבק עימו, מקבלת תוקף אלוקי כאשר בפרק לה, הקב"ה בעצמו מתגלה ליעקב ומשנה את שמו של יעקב לישראל - לראשונה לאחד מן האבות יש שם הכולל את שם ה'.

בראשית לה, ט-י

וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב עוֹד בָּבֶאוֹ מִפְּדוֹן אָרֶם וַיִּבְרָךְ אֹתוֹ: וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים שְׂמֶךָ יַעֲקֹב לֹא יִקְרָא שְׂמֶךָ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׂמֶךָ וַיִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל.

פשר המאבק לדורות

הרמב"ן המובא בהמשך, מבאר את המאבק של יעקב ובדבריו הוא מתייחס לאירועים ההיסטוריים שהתרחשו לאחר מרד בר כוכבא (132-135 לספירה), **בדורו של רבי יהודה בן בבא וחבריו**.

גזרות אדריאנוס - ויקיפדיה

גזירות אדריאנוס היו מכלול פעולות העונשין שהטיל הקיסר אדריאנוס על התושבים המורדים בארץ ישראל **לאחר דיכוי מרד בר כוכבא**, שנקראו במקורות היהודיים "גזירות השמד". באמצעות גזירות אלו ביקש הקיסר להביא סוף להתנגדות היהודית לשלטונה של רומא. הגזירות כללו שורה של צווים שמטרתם הייתה לעקור את האלמנטים הלאומיים והדתיים מהקהילה היהודית ביהודה, כולל איסורים על המילה, על סמיכת חכמים ועל שמירת השבת, והן בוצעו במלוא חומרתן. העיר האלילית איליה קפיטולינה נבנתה על חורבות ירושלים, על הר הבית הוקם מתחם מקודש לאל יופיטר ובכך הוגשמה התוכנית שגרמה למרד מלכתחילה. **החכמים ששמרו על המצוות ולא מילאו אחר הצווים, הוצאו להורג בעינויים, ומתקופה זו מגיע עיקר סיפורם של "עשרת הרוגי מלכות"** (בניהם היה רבי יהודה בן בבא).

רמב"ן בראשית לב, כו

והעניין כי המאורע כולו **רמז לדורותיו**, שיהיה דור בזרעו של יעקב שיתגבר עשו עליהם... והיה זה דור אחד בימי חכמי משנה, **בדורו של רבי יהודה בן בבא וחבריו**, כמו שאמרנו (שיר השירים רבה ב, ז): 'אמר רבי חייא בר אבא: אם יאמר לי אדם תן נפשך על קדושת שמו של הקב"ה אני נותן ובלבד שיהרגוני מיד, אבל **בדורו של שמד** איני יכול לסבול. ומה היו עושים בדורו של שמד? היו מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין אותן באור ונותנין אותן תחת שיחיהן (בית השחי) ומשיאין (ומוצאין) נפשותיהן מהן". ויש דורות אחרים עשה עמנו עשו (מייצגה של רומי והנצרות בשלב מאוחר יותר) כזה ויותר רע מזה, והכל סבלנו ועבר עלינו כמו שרמז: "ויבא יעקב שלם" (בראשית לג, יח).

8. לפי הרמב"ן, מה פשר המאבק של יעקב עם אותו האיש? בתשובתך תתייחס לשאלות הבאות.

א. מה מסמל המאבק עצמו?

ב. מה מסמלת הפגיעה ברכו של יעקב?

ג. מה מסמל הניצחון של יעקב בסופו של המאבק?